

دانشور پزشکی

بررسی نظر دانشجویان دانشگاه های تهران در مورد درس جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده

نویسندگان: دکتر علی دواتی*¹ و دکتر فرهاد جعفری¹

1. استادیار گروه پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی و مرکز تحقیقات پزشکی دانشگاه شاهد
* نویسنده
مسئول:

Email: a_davati@yahoo.com

چکیده

مقدمه: ایران در حال حاضر هجدهمین کشور پر جمعیت جهان است. میزان باروری کلی در ایران با از سرگیری فعالیت‌های مرتبط با کنترل مولید و عوامل تأثیرگذار دیگر به حدود 2 فرزند رسیده است. از این عوامل تأثیرگذار می‌توان به قانون تنظیم خانواده اشاره کرد که در ماده دوم آن، واحدی درسی به نام جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده ایجاد گردید، هدف از این مطالعه، بررسی نظر دانشجویان در خصوص این واحد درسی است تا در برنامه‌ریزی‌های آموزشی از نتایج آن استفاده گردد.

روش کار: این مطالعه از نوع مقطعی (Cross Sectional) بود که در دانشگاه‌های شاهد، تهران، شهید بهشتی و آزاد اسلامی تهران صورت پذیرفت. ملاک ورود به مطالعه، گذراندن این واحد درسی و تمایل شرکت در مطالعه بود که طی آن 1000 نفر از دانشجویان دانشگاه‌های فوق مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن طی یک مطالعه مقدماتی و با نظر افراد صاحب‌نظر مورد تأیید قرار گرفته بود. داده‌ها با کمک نرم‌افزار آماری SPSS و آزمون‌های کای دو، من‌ویتنی و سایر آزمون‌های مرتبط مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: میانگین سنی دانشجویان 23/32 سال با انحراف معیار 2/45 بود. 64/4 درصد دانشجویان، زن و مابقی مرد بودند. مبحث درسی تنظیم خانواده در 70 درصد موارد برای دانشجویان ارائه می‌گردید که بیش از نیمی از دانشجویان از تعداد واحدهای این درس رضایت داشتند. 85/3 درصد افراد معتقد به لزوم ارائه این درس بودند. از دید دانشجویان، بهترین زمان ارائه این درس سال آخر تحصیل بود. در تحلیل صورت پذیرفته بین جنسیت با زمان و لزوم ارائه این واحد درسی، ارتباط معناداری وجود داشت ($p < 0/05$).

بحث و نتیجه‌گیری: دانشگاه‌ها به‌عنوان یکی از محل‌های آموزش مطالب مرتبط با تنظیم خانواده انتخاب گردیدند که اکثر دانشجویان با این انتخاب موافق بودند. امروزه مشکل مرجع ارائه این درس برطرف گردیده، ولی به نظر می‌رسد بعضی مباحث ضروری در این درس مطرح نمی‌گردد. همچنین اگر ارائه این واحد به سال‌های پایان تحصیل موکول شود با بهرمندی بیشتری همراه خواهد بود. امید است با توجه به نبود مطالعات مشابه در این زمینه، این مطالعه بتواند پیشنهادهایی به نویسندگان کتاب و برنامه‌ریزان درسی ارائه کند و به‌عنوان فرضیاتی برای انجام مطالعات دیگر مطرح گردد.

واژه‌های کلیدی: تنظیم خانواده، جمعیت‌شناسی، دانشجو

تهدیدکننده سلامت، در حد خیلی کم قرار داشته است. بعد از انقلاب صنعتی در اروپا، به علت کاهش تعداد مرگ‌ها، رشد جمعیت افزایش یافت. افزایش جمعیت به همراه

مقدمه جمعیت جهان به صورت مداوم با افزایش روبه‌رو بوده است؛ اما میزان این افزایش در دوران‌های گذشته به علت تأثیر بسزای عوامل

دوماهنامه علمی
- پژوهشی
دانشگاه شاهد
سال شانزدهم -
شماره 77
آبان 1387

وصول: 86/7/1
ارسال اصلاحات:
86/11/1
دریافت اصلاحات:
86/11/27
نذیرش: 87/2/9

در تعیین حقوق انسان‌ها در باروری و گزینش راهبرد مناسب در جهت کنترل رشد جمعیت و بهبود وضعیت زنان داشته‌است [5]. از طرفی، سطح آگاهی‌ها و نحوه تلقی و رفتارهای باروری مردم مناطق مختلف دنیا با توجه به فرهنگ، اعتقاد و طبقه اقتصادی اجتماعی آن‌ها بسیار متفاوت است [6] و لذا برنامه‌ریزی آموزشی باید متناسب با ویژگی‌های گروه‌های مختلف اجتماعی طرح و اجرا گردد. بر اساس ماده دوم قانون تنظیم خانواده در ایران، وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف به ایجاد واحد درسی به نام جمعیت و تنظیم خانواده در کلیه رشته‌های آموزشی گردیدند [7]. از آنجا که تاکنون در خصوص ارزیابی و یا نظرسنجی از دانشجویان در مورد این واحد درسی که ارائه آن در قوانین کشوری دیده شده اقدامی صورت نگرفته و یا منتشر نشده، این مطالعه با تکیه بر اهداف توصیفی طراحی و اجرا گردید تا در برنامه‌ریزی درسی مورد استفاده قرار گرفته، پایه‌ای برای مطالعات کاربردی بعدی گردد.

روش کار

این مطالعه از نوع مقطعی (Cross Sectional) است که با اهداف توصیفی و تحلیلی طراحی گردیده‌است. ابتدا بر اساس نظر محقق، دانشگاه‌های شاهد، تهران، آزاد اسلامی و شهید بهشتی به‌عنوان دانشگاه پایه انتخاب شد و سپس 4 دانشکده به‌صورت تصادفی انتخاب گردید، به‌طوری‌که در هر چهار دانشکده این دانشکده‌ها موجود باشد که دانشکده‌های علوم انسانی، هنر، علوم پایه و فنی انتخاب گردیدند.

در ادامه با در نظر گرفتن امکان یافتن و زمان ملاقات احتمالی دانشجویان مقطع کارشناسی در دانشکده‌های مربوط، پرسشگران طرح که قبلاً آموزش لازم دیده‌بودند در محل حاضر شدند و نسبت به تکمیل پرسشنامه به‌صورت غرتصادفی در دسترس اقدام کردند. پرسشنامه‌ها به دانشجویان داده می‌شد و پس از تکمیل جمع‌آوری

گسترش نظام صنعتی، دگرگونی‌های مهمی را در زندگی اقتصادی و اجتماعی انسان‌ها به‌وجود آورد [1]. تجربه افزایش جمعیت در کشورهای در حال توسعه نیز با اندکی تأخیر آغاز شد. بیش‌تر بودن تعداد جمعیت و رشد سریع‌تر آن در این کشورها، در مقایسه با کشورهای توسعه‌یافته، شرایط انفجار جهانی جمعیت را فراهم آورد. ایران نیز یکی از کشورهای پر جمعیت دنیا است که با توجه به برآورد سازمان ملل، در حال حاضر هجدهمین کشور پر جمعیت جهان است [1]. جمعیت ایران در فاصله

66-1355 با میزان رشد 3/9 درصدی، بیش‌ترین میزان رشد خود را تجربه کرده‌است. بعد از آن به علت کاهش باروری از میزان رشد جمعیت کاسته شد و یک میزان 1/9 درصدی برای دوره 1365-1375 ثبت شد [2]. میزان کنونی رشد جمعیت ایران 1/2 درصد برآورد شده‌است [1]. با توجه به ادامه کاهش باروری و کاهش رشد جمعیت و با فرض متوسط رشد 0/8 درصدی در فاصله 50 سال آینده، جمعیت ایران در سال 2050 به حدود 96 میلیون نفر خواهد رسید. اعلام جمعیت 50 میلیونی پس از سرشماری 1365 مسئولین را متوجه رشد شتابان جمعیت و مشکلات ناشی از آن کرد. لذا در سال 1367 سمینار ملی جمعیت و توسعه در مشهد برگزار شد که حاصل آن، «برنامه ملی تنظیم خانواده» بود. سیاست فعلی، حداقل تا پایان برنامه پنج‌ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، استمرار تحدید موالید است [3].

از نیمه دوم قرن بیستم، کشورها و مجامع جهانی با درک وضعیت وخیم رشد جمعیت، تلاش خود را در جهت کنترل آن به کار بردند. سیاست تحدید موالید که نگاهی یک سویه و صرفاً کمی به موالید داشت از سوی اندیشمندان و حامیان حقوق و آزادی‌های انسانی به چالش گرفته شد و به‌سرعت جای خود را به سیاست تنظیم خانواده و سپس بهداشت باروری داد [4]. کنفرانس‌های جهانی جمعیت و توسعه نقش بسزایی

نرم افزار آماری SPSS تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

میانگین سن شرکت‌کنندگان در مطالعه 23/32 سال با انحراف معیار 2/45 بود، به طوری که جوان‌ترین فرد 17 و مسن‌ترین آنان 36 سال داشت. 644 نفر از دانشجویان (64/4 درصد) زن و 356 نفر (35/6 درصد) مرد بودند و از نظر تأهل بیشتر شرکت‌کنندگان در مطالعه (66/7 درصد) مجرد بودند این در حالی بود که 20/5 درصد متأهل و 8/5 درصد در شرف ازدواج، و ما بقی (کم‌تر از 0/5 درصد) مطلقه یا بیوه بودند، ضمن آن‌که حدود 41 درصد از مقطع تحصیلی، اکثر دانشجویان (27/3 درصد) در سال دوم تحصیلی قرار داشتند. از دانشجویان در خصوص مباحثی که در این درس برای دانشجویان ارائه گردید سؤال شد و نتایج نشان داد مبحث درسی تنظیم خانواده در 70 درصد موارد برای دانشجویان ارائه می‌گردد و نظام عرضه خدمات بهداشتی تنها در 18/7 درصد موارد جزء مباحث درسی ارائه شده بود (جدول 1).

از دانشجویان راجع به کاربردی بودن مباحث این درس در زندگی شخصی سؤال گردید که در جدول 2 نظر دانشجویان در جواب به این سؤال آمده است.

می‌گردید و در صورتی که سؤالی داشتند توسط پرسشگران پاسخ داده می‌شد.

معیار ورود به مطالعه، گذراندن این واحد درسی و تمایل به پاسخگویی به سؤالات بود. دانشجویانی که این واحد درسی را داشتند، وی امتحان آن را ندادند و بدوند وارد مطالعه نمی‌شدند. همچنین دانشجویان در صورت عدم تمایل به ادامه تکمیل پرسشنامه در هنگام پاسخ‌گویی می‌توانستند از مطالعه خارج شوند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته بود که با مشورت با افراد صاحب‌نظر طراحی گردید. پرسشنامه از دو قسمت تشکیل شده بود: قسمت اول در خصوص اطلاعات دموگرافیک دانشجویان و قسمت دوم شامل 23 سؤال درباره اهداف مطالعه. پرسشنامه در اختیار چند تن از افراد صاحب‌نظر قرار گرفت که بر اساس نظر آنان، سؤالات نامفهوم حذف گردید و پس از یک مطالعه مقدماتی (Pilot Study) سؤالاتی که از واریانس کم‌تری برخوردار بودند حذف شدند؛ ضمن آن‌که آلفای کرونباخ پرسشنامه 0/71 به دست آمد و بدین‌گونه روایی و پایایی پرسشنامه تأیید گردید. با توجه به عدم وجود مطالعه مشابه در دسترس، بر اساس مطالعه مقدماتی صورت پذیرفت با توجه به $p=0/2$ و $d=0/5$ و $\alpha=0/5$ در هر دانشگاه 250 نفر وارد مطالعه شدند. پس از جمع‌آوری اطلاعات، داده‌ها وارد رایانه گردید و با کمک آزمون‌های کای دو و من‌ویتنی توسط

جدول 1: فراوانی مباحث درسی ارائه شده برای دانشجویان در دانشگاه‌های مختلف

مباحث درسی	دانشگاه	شاهد تعداد (درصد)	آزاد تعداد (درصد)	شهید بهشتی تعداد (درصد)	تهران تعداد (درصد)	کل تعداد (درصد)
تنظیم خانواده	243 (24/3)	144 (14/4)	140 (14)	179 (17/9)	706 (70/6)	
جمعیت‌شناسی	135 (13/5)	139 (13/9)	149 (14/9)	171 (17/1)	594 (59/4)	
بیماری‌های منتقله از راه جنسی	82 (8/2)	155 (15/5)	170 (17)	160 (16)	568 (56/8)	
تغذیه با شیر مادر	98 (9/8)	42 (4/2)	19 (1/9)	28 (2/8)	187 (18/7)	
نظام عرضه خدمات بهداشتی	81 (8/1)	36 (3/6)	7 (0/7)	40 (4)	164 (16/4)	
به یاد نمی‌آوردند	31 (3/1)	37 (3/7)	16 (1/6)	11 (1/1)	95 (9/5)	

* در اکثر دانشگاه‌ها بیش از یک مبحث ارائه می‌شود.

جدول 2: فراواني نظر دانشجويان در خصوص کاربردي بودن مباحث درسي

جمع	تهران	شهيد بهشتي	ازاد	شاهد	
					تنظيم خانواده
169	60	25	26	58	خيلى زياد
273	73	26	53	121	زياد
299	68	100	75	56	متوسط
146	15	70	50	11	کم
35	7	3	18	7	خيلى کم
					جمعيت‌شناسي
36	13	11	8	4	خيلى زياد
145	41	42	35	27	زياد
331	76	89	97	69	متوسط
197	34	69	61	33	کم
147	33	9	17	88	خيلى کم
					بيماري‌هاي منتقل از راه جنسي
120	68	18	22	12	خيلى زياد
258	87	93	52	26	زياد
233	34	66	70	63	متوسط
131	8	43	56	24	کم
116	10	7	13	86	خيلى کم
					تغذيه با شير مادر
82	29	9	21	22	خيلى زياد
181	58	40	36	47	زياد
242	54	97	63	28	متوسط
157	14	59	57	27	کم
117	10	3	20	84	خيلى کم
					نظام عرضه خدمات بهداشتي
104	33	21	20	30	خيلى زياد
138	36	25	34	43	زياد
239	63	91	53	32	متوسط
144	67	56	51	20	کم
140	17	9	31	83	خيلى کم

بیشتر افراد (245 نفر) معتقد بودند که ترم اول سال چهارم، بهترین زمان ارائه این درس است. در خصوص منابع اعلام شده از سوی اساتید به دانشجویان مشخص گردید که در 30 درصد موارد به دانشجویان رفرانس مشخصی اعلام شده و در 34 درصد موارد این امر صورت نگرفته بود. این در حالی بود که 36 درصد دانشجویان به خاطر نداشتن که به آنان منبعی برای مطالعه معرفی شده یا خیر. در ادامه از دانشجویان راجع به امکان برگزاری کلاس به صورت مشترک سؤال گردید که در

در خصوص تعداد واحدهای اختصاص یافته به این درس، اکثر دانشجویان (522 نفر) معتقد بودند که مناسب است. از بین کل دانشجویان 853 نفر (3/85 درصد) معتقد بودند ارائه این واحد درسی برای آنان لازم بوده و 89 نفر (9/8 درصد) لزومی برای ارائه این درس نمی دیدند. در خصوص بهترین زمان ارائه این واحد درسی از دانشجویان سؤال گردید که نتایج آن در جدول 3 آمده است. همان گونه که مشخص است از بین کسانی که زمان ارائه این درس برای آنها مهم بود

و تهران از این 140 نفر به ترتیب از راست به چپ 45، 20، 34 و 41 نفر بود. از دانشجویان سؤال گردید که آیا نحوه تدریس مدرس بر علاقه مندی شما مؤثر بوده است که مشخص گردید در 37/7 درصد موارد مدرسین نقش متوسطی بر علاقه مندی دانشجویان داشته اند. به علاوه 90/3 درصد از دانشجویان معتقد بودند که در حال حاضر نیاز به اجرای برنامه تنظیم خانواده در کشور وجود دارد. همچنین نتایج مطالعه نشان داد که بیش از 90 درصد دانشجویان در مطالعه به رشته تحصیلی خود علاقه مند هستند.

جدول 4 به تفصیل این امر شرح داده شده است. در خصوص اطلاع از تعداد واحدهای این درس مشخص شد که بیش از 98 درصد دانشجویان از تعداد واحدهای درس اطلاع داشتند که در دانشگاه های شاهد، آزاد، شهید بهشتی و تهران به ترتیب از چپ به راست 97، 98/4، 94، 100 درصد افراد از این امر مطلع بودند. در خصوص رشته تحصیلی مدرسین این درس 86 درصد دانشجویان از رشته تحصیلی مدرس اطلاع نداشتند و تنها 140 نفر (14 درصد) از این امر مطلع بودند که سهم دانشگاه شاهد، آزاد، شهید بهشتی

جدول 3: فراوانی نظر دانشجویان در خصوص بهترین زمان ارائه این واحد درسی

زمان ارائه	شاهد تعداد (درصد)	آزاد تعداد (درصد)	شهید بهشتی تعداد (درصد)	تهران تعداد (درصد)	جمع تعداد (درصد)
سال اول ترم اول	17 (1/7)	44 (4/4)	32 (3/2)	38 (3/8)	131 (13/1)
سال اول ترم دوم	-	8 (0/8)	1 (0/1)	22 (2/2)	32 (3/2)
سال دوم ترم اول	11 (1/1)	25 (2/5)	13 (1/3)	16 (1/6)	65 (6/5)
سال دوم ترم دوم	8 (0/8)	5 (0/5)	20 (2)	12 (1/2)	45 (4/5)
سال سوم ترم اول	18 (1/8)	29 (2/9)	26 (2/6)	16 (1/6)	89 (8/9)
سال سوم ترم دوم	5 (0/5)	7 (0/7)	8 (0/8)	10 (1)	30 (3)
سال چهارم ترم اول	75 (7/5)	63 (6/3)	70 (7)	37 (3/7)	245 (24/5)
سال چهارم ترم دوم	1 (0/1)	12 (1/2)	4 (0/4)	23 (2/3)	40 (4)
فرقی نمی کند	112 (11/2)	48 (4/8)	63 (6/3)	60 (6)	283 (28/3)

جدول 4: فراوانی نظرموافق دانشجویان در مورد امکان برگزاری مباحث درسی به صورت کلاس مشترک

مباحث درسی	شاهد		آزاد		شهید بهشتی		تهران	
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
تنظیم خانواده	20	20	28	22	24	24	25	22
جمعیت شناسی	99	85	32	18	24	24	69	17
بیماری مقاربتی	4	1	6	9	5	3	2	5
نظام عرضه خدمات بهداشتی	54	54	25	10	10	8	9	10
تغذیه با شیر مادر	87	57	54	27	10	35	28	16
هیچ کدام	2	8	4	4	4	4	25	9
تمام موارد	0	0	27	12	50	80	68	36

معنادار بود، به طوری که خانمها در تمام موارد درسی عقیده داشتند این مباحث بیشتر در زندگی شخصی آنها به کار می رود؛ ولی هر دو جنس به لزوم مباحث تنظیم خانواده معتقد بودند. در خصوص زمان مناسب ارائه این

در قسمت تحلیلی مطالعه ابتدا نظر دانشجویان در خصوص مباحث درسی و جنسیت مورد بررسی قرار گرفت که تنها بین علاقه مندی از مبحث تنظیم خانواده و جنسیت رابطه معناداری وجود نداشت و در سایر مباحث، این ارتباط

کجا و با چه هزینه‌ای در کشور ارائه می‌گردد. شاید یکی از دلایل این امر، تجربه شخصی مدرسين این درس باشد.

سؤالی که در ذهن وجود داشت این بود که از نظر دانشجویان کدام مبحث از ضرورت بیش‌تری برای ارائه شدن برخوردار است که مبحث تنظیم خانواده از سوی دانشجویان به‌عنوان ضروری‌ترین مبحث انتخاب شد و به نظر می‌رسد دانشجویان مباحثی را که در زندگی کاربردی‌تر باشد بیش‌تر می‌پسندند که طبیعی است؛ ولی از آن‌جا که سایر مطالب نیز از اهمیت ویژه برخوردار است باید مطالب طوری ارائه گردد که با جذابیت بیش‌تر همراه باشد. به‌عنوان مثال کسی در اهمیت مبحث تغذیه با شیر مادر شك ندارد، ولی به نظر می‌رسد در گروه پسران، ضرورت آن به‌درستی احساس نمی‌شود که باید در این زمینه برنامه‌ریزی بهتری صورت گیرد، ضمن آن‌که کتابی نیز که به‌عنوان منبع درسی انتخاب می‌گردد باید به این امر نیز پرداخته باشد.

واحد درسی جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده که در آموزش عالی کشور ارائه می‌شود بر اساس احساس نیاز کشور طراحی شد و به مرحله اجرا رسید. لذا وقتی بیش از 85 درصد دانشجویان شرکت‌کننده در مطالعه بر لزوم این درس صحنه می‌گذارند نشان‌دهنده آن است که برنامه‌ریزان، این نیاز را درست تشخیص داده‌اند. جالب آن‌که توزیع این 853 نفر (باسخ مثبت‌دهندگان) بین دانشگاه‌های مختلف یکسان بود و به عبارتی به نظر می‌رسد این احساس لزوم در بین تمام دانشجویان، بدون لحاظ کردن نقش دانشگاه محل تحصیل وجود دارد. به سخن دیگر اگر قبول داشته باشیم جوانان بر اساس سطح نمرات کنکور بین دانشگاه‌ها توزیع می‌شوند، ولی سطح استعداد نقشی در این امر بازی نمی‌کند یا شاید بتوان گفت این احساس نیاز تمام جوانان است پس باید به این نیاز در زمان و محل مناسب پاسخ داده شود.

اکثر دانشجویان متعقد بودند بهترین محل و زمان برای ارائه این مطالب دانشگاه است که نشان می‌دهد محل آموزش درست انتخاب شده، ولی سؤال این است که آیا تنها دانشجویان به این مطالب

واحد درسی و جنسیت مشخص گردید که تفاوت معناداری بین دو جنس وجود دارد ($p=0/00$)، به طوری که اکثر خانم‌ها معتقد بودند زمان ارائه این درس برای آن‌ها مهم است و تمایل به ارائه این درس در سال‌های اول تحصیل داشتند.

در انتها بین لزوم ارائه این واحد درسی و دانشگاه محل تحصیل دانشجویان و جنسیت، تحلیل آماری صورت پذیرفت و مشخص گردید بین احساس لزوم ارائه این درس در دو جنس، اختلاف معناداری وجود دارد ($p=0/05$)، به طوری که خانم‌ها اعتقاد داشتند ارائه این درس لازم است، ولی بین احساس لزوم ارائه این واحد درسی با دانشگاه محل تحصیل تفاوت معنادار وجود نداشت.

بحث و نتیجه‌گیری

در شروع بحث یادآور می‌شویم از آن‌جا که مطالعات مشابهی در داخل کشور وجود ندارد، لذا نمی‌توان به مقایسه سایر مطالعات در این زمینه پرداخت و لذا از نظر مدرسين این واحد درسی در بحث مطالب استفاده شده است.

میانگین سن دانشجویان در مطالعه ما 23 سال بود که مشابه سایر مطالعات است که بر روی دانشجویان صورت می‌پذیرد. همچنین حدود 64 درصد دانشجویان مؤنث بودند که مشابه مطالعه بوس (Bossche) [8] است و با توجه به این‌که درصد قبولی‌های دخترها در دانشگاه‌های کشور بیش‌تر از پسرها است، بنابراین، این امر دور از ذهن نیست.

یکی از موضوعاتی که در این تحقیق به دنبال آن بودیم مباحث درسی‌ای بود که ارائه می‌گردید. با توجه به این‌که کتاب‌های مختلفی برای این درس به چاپ رسیده و اکثر کتاب‌ها شامل مباحث جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده است، ولی مدرسين این درس، به تجربه شخصی مطالب دیگری نیز در این واحد درسی ارائه می‌دهند، مثل بیماری‌های منتقل از راه جنسی بخصوص ایدز که امروزه یکی از مشکلات اکثر کشورها مخصوص کشورهای در حال توسعه است و یا نظام ارائه خدمات بهداشتی در کشور که سیستم بهداشتی درمانی را معرفی می‌کند تا دانشجویان بدانند چه خدماتی در

افراد آگاهی از آن بسیار با اهمیت است. به‌عنوان مثال، امروزه نمی‌توان روزنامه‌ای را خواند که در آن به این مطالب اشاره نشده باشد و لذا آشنایی با این مفاهیم لازم و ضروری است.

تا زمان تصویب طرح‌نامه این تحقیق، برای این درس، منابع خاصی اعلام نشده بود و مدرسین مربوط به تجربه و سلیقه شخصی خود، منبعی را به دانشجویان معرفی می‌کردند که این تحقیق نشان داد که در 34 درصد موارد این امر نیز صورت نمی‌گرفت؛ یعنی مدرسین منابعی را برای مطالعه به دانشجویان معرفی نمی‌کردند که خود این امر باعث سردرگمی دانشجویان می‌شد، ولی از مهرماه سال 1385 شورای انقلاب فرهنگی یک منبع واحد برای این درس به تمام دانشگاه‌ها معرفی کرد و دانشگاه‌ها موظف شدند از این منبع استفاده کنند و امیدواریم مشکل منبع این درس به‌زودی حل شود.

امروزه کلاس درس جمعیت‌شناسی و تنظیم خانواده برای دانشجویان دختر و پسر به‌صورت جداگانه تشکیل می‌گردد که این امر ممکن است برای برنامه‌ریزی، تهیه فضای آموزش، تامین مدرس درس و تهیه منابع مالی، باری به دانشگاه‌ها تحمیل کند، ولی امکان برگزاری کلاس مشترک مخصوص برای بحث تنظیم خانواده ممکن نیست، چرا که با این کار بسیاری از سؤالات که امکان مطرح شدن آن در کلاس مشترک وجود ندارد برای دانشجویان باقی خواهد ماند و ادب و فرهنگ هم این اجازه را نخواهد داد. نظرسنجی از دانشجویان نیز نشان داد با برگزاری کلاس مشترک برای بحث تنظیم خانواده مخالفند، ولی شاید بتوان مبحث جمعیت‌شناسی را به صورت مشترک برگزار کرد که باید کارشناسی بیشتری در این زمینه با توجه به توانایی دانشگاه‌ها انجام گیرد.

در تحلیلی صورت پذیرفته، مشخص گردید که بین جنسیت و ضرورت به کارگیری مبحث تنظیم خانواده، ارتباط معناداری وجود ندارد؛ حال آن‌که این ارتباط با سایر مباحث درسی وجود داشت. به نظر می‌رسد مطالب ارائه شده در قسمت تنظیم خانواده از چنان اهمیت و جذابیتی برخوردار است که هر دو

نیاز دارند یا این نیاز تمام جوانان است؟ و اگر قبول داشته باشیم که نیاز تمام جوانان است پس محل مناسب برای سایرین کجا است؟ تنها جایی که می‌توان به سایر جوانان آموزش داد مشاوره قبل ازدواج در مراکز بهداشتی درمانی است که در آن شرایط و با آن زمان اندک طبیعتاً نمی‌توان به تمام سؤالات افراد پاسخ گفت و لذا برای سایر جوانان که وارد دانشگاه نمی‌شوند باید برنامه‌ریزی بهتری انجام داد که خارج از بحث ما است. در بعضی کشورها آموزش در خصوص تنظیم خانواده از سطح دبیرستان آغاز می‌گردد [9] که این امر با فرهنگ ما همخوانی ندارد و معتقدیم دانشگاه محل مناسبی برای این امر است.

آیا نیاز تمام دانشجویان یکسان است و به عبارتی بین مجردها و متأهلین و یا دخترها و پسرها تفاوتی وجود دارد؟ وقتی از دانشجویان سؤال گردید که در طول تحصیل بهتر است این واحد در چه زمانی برای شما ارائه شود، اکثر دانشجویان به سال چهارم و ترم آخر اشاره کردند که به نظر می‌رسد علت آن باشد که در این زمان، افراد متأهل بیشترند و یا برخی دانشجویان در شرف ازدواج هستند و احساس نیاز بیشتری می‌کنند که این یکی از مباحث مهم مطالعه ما است. گاه این واحد درسی در سال‌های اول تحصیلی به دانشجویان ارائه می‌گردد که باعث می‌شود اثر بخشی آن پایین بیاید، چرا که وقتی احساس نیاز نباشد بهره‌مندی کم می‌شود و چون در سنین ازدواج، احساس نیاز بیشتر است به نظر می‌رسد دانشجویان تمایل بیشتری به این مبحث پیدا می‌کنند.

وقتی از دانشجویان راجع به علاقه به این مبحث سؤال شد مبحث تنظیم خانواده که در آن، بیشتر وسایل پیشگیری از بارداری معرفی و کاربردهای آن توضیح داده می‌شود از اقبال بیشتری برخوردار بود. به نظر می‌رسد مبحث جمعیت‌شناسی به خاطر ارائه آمار و ارقام که گاه مقدار آن نیز زیاد است مورد علاقه دانشجویان واقع نمی‌شود، علی‌رغم آن‌که در زندگی اجتماعی و شخصی

تنظیم خانواده، هماهنگی بین امکانات خانواده و تعداد فرزندان است که باید روی آن تأکید بیشتری صورت گیرد؛ دوم آنکه نبود مطالعات مشابه در داخل و خارج کشورها از محدودیت‌های مطالعه ما بود که نیاز به اجرای مطالعه ما را بیشتر نمایان می‌ساخت. امید است بتوان از یافته‌های این تحقیق جهت ایجاد فرضیات و انجام مطالعات بعدی استفاده کرد.

تقدیر و تشکر

این تحقیق با حمایت مالی و پشتیبانی مرکز مطالعات پزشکی و حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه شاهد صورت پذیرفت. لذا از کلیه این عزیزان سپاسگزار می‌نمایم.

منابع

1. محمودیان حسین، شرفی محمد رضا، خوش بین سهیلا، احمدی احمد. دانش خانواده. چاپ اول. تهران: انتشارات سمت، 1383.
2. مرکز آمار ایران. سالنامه آماری کشور 1377. چاپ اول. تهران: ناشر مرکز آمار ایران، 1378.
3. روشنی علی، کیانی سیدامیر، فروغ مختاری، صدیقی عبدالعظیم. بررسی گاهی نگرش و عملکرد فرهنگیان شهر رشت نسبت به تنظیم خانواده و روش‌های پیشگیری از حاملگی. 1383؛ سال سیزدهم: شماره 49. 38-33.
4. German A. population and reproductive health where do we go next? Am j public Health 2000;90(12):1845-47
5. Rosenfield AG. Women reproductive and sexual health right and empowerment. Am j public Health 2000;90(9):1403-8
6. Spinelli A. Patterns of contraceptive use in 5 European countries. Am j public Health. 2000; 90 (10):1403-5
7. جهانفر محمد. جمعیت و تنظیم خانواده. چاپ پنجم. تهران: انتشارات جهان فرهنگی، 1380.
8. Van Den Bossche F, Rubinson L. Contraceptive self-efficacy in adolescents: a comparative study of male and female contraceptive practices. J Sex Educ Ther. 1997 Sep;22(2):23-9.
9. Woynarowska B, Malkowska A, Tabak I. Sexual behaviour among adolescents aged 16- and 18-years in Poland in 2005. Ginekol Pol. 2006 Sep;77(9):667-77
10. خاجوی کبری، دواتی علی، میری سیدروح‌اله، حمزه‌لو لیلی، اسماعیلی مهدیه، شیخ‌زاده عبدالباقی. عوامل مؤثر در بکارگیری روش‌های پیشگیری از بارداری. 1385؛ سال چهاردهم: شماره 65. 1-5.

جنس به ضرورت آن معتقدند، ولی سایر مباحث، بیشتر مورد توجه خانم‌ها است؛ هرچند که اکثر مطالعات داخل کشور حاکی از آن است که مشارکت مردان در اجرای برنامه‌های تنظیم خانواده ضعیف است [10] که البته در مطالعه ما اجرای برنامه تنظیم خانواده مورد نظر نبود.

نتایج نشان داد زمان ارائه این درس برای خانم‌ها مهم بود. شاید علت این اختلاف بین دو جنس این باشد که دانشجویان پسر بیشتر به دنبال گذراندن این واحد درسی هستند، ولی با در نظر گرفتن سن ازدواج در جنس مونث، مطالب این واحد درسی چه بسا مشکل روز آنان باشد. به همین خاطر، لزوم ارائه این درس نیز در خانم‌ها بیشتر احساس می‌شد، ولی تفاوتی بین دانشگاه‌های مختلف از نظر لزوم ارائه این درس وجود نداشت. به نظر می‌رسد لزوم ارائه این مطالب به سطح سواد ارتباط نداشته باشد، بلکه نیاز همگانی جوانان است و شاید اگر از جوانانی که تحصیلات دانشگاهی نداشتند هم پرسش به عمل می‌آمد پاسخ مشابهی حاصل می‌شد.

نتیجه‌گیری

با توجه به بالا بودن باروری کلی در مقطعی از زمان در کشور، به نظر می‌رسد اجرای برنامه تنظیم خانواده، تلاش زیادی را طلب می‌کند و از آنجا که یکی از مهم‌ترین گروه‌های هدف این برنامه، جوانان هستند لذا انتخاب دانشگاه‌ها به‌عنوان محل آموزش، مورد قبول همگان و حتی خود دانشجویان است.

یکی از مهم‌ترین نیازهای این درس، اعلام منبع درسی بود که خوشبختانه این امر اکنون محقق گشته، ولی با توجه به علاقه دانشجویان و لزوم مباحثی مانند تغذیه با شیر مادر، جای این مباحث خالی به نظر می‌رسد. نتایج مطالعه ما نشان داد که ارائه این واحد درسی در سال آخر تحصیلی مؤثرتر خواهد بود که امید است با برنامه‌ریزی دقیق و تکمیل مباحث درسی، دانشجویان بتوانند حداکثر بهره را از این دوره ببرند.

در خاتمه دو نکته را یادآور می‌شویم: اول آنکه منظور از

